

KS. JÓZEF STALA*

TROSKA O BYĆ NAUCZYCIELA RELIGII I KATECHETY W KIERUNKU FORMACJI DUCHOWEJ

Zarówno w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*¹, jak i w literaturze katechetycznej znajdujemy sprecyzowane cele i zadania, a także odpowiedź, jak powinna wyglądać formacja współczesnego nauczyciela religii i katechety, który winien być nauczycielem wiary, wychowawcą, świadkiem wiary, terapeutą duchowym, animatorem wspólnoty i partnerem dialogu. Z tego wynika, iż formacja nauczycieli religii

---

* Kapłan diecezji tarnowskiej, profesor nauk teologicznych (katechetyka). Prodziekan i kierownik katedry nauk pedagogiczno-katechetycznych na Wydziale Teologicznym Sekcja w Tarnowie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Wykładowca katechetyki i kierownik pedagogizacji w tymże wydziale. Członek Europejskiej Ekipy Katechetycznej (EEC), Sekcji Wykładowców Katechetyki w Polsce, Polskiego Towarzystwa Teologicznego i Tarnowskiego Towarzystwa Naukowego. Rzecznik Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski do spraw oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych. Uczestnik i organizator konferencji, sympozjów i kongresów katechetycznych oraz edukacyjnych w Polsce i za granicą. Autor i redaktor wielu publikacji z zakresu katechetyki, pedagogiki i edukacji, a szczególnie katechezy rodzinnej, edukacji religijnej i wychowania oraz współredaktor i współautor podręczników do nauczania religii.

¹ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (dalej skrót: DOK). Poznań 1998.

i katechetów winna obejmować różne wymiary oraz uwzględniać i harmonijnie łączyć ze sobą podstawowe elementy: być, wiedzieć i umieć². Najgłębsza dotyczy samego być nauczyciela religii i katechety, więc winna wspierać go w dojrzewaniu sfery duchowej oraz w kształtowaniu własnej tożsamości (DOK 238)³. W życiu człowieka wezwanego do nieustannego pogłębiania komunii z Jezusem Chrystusem, wierności woli Ojca i służby bliźnim w duchu miłości, uprzywielejonane miejsce zajmuje formacja duchowa⁴. Do jej istoty należy szukanie Jezusa, aby żyć z Nim w wewnętrznej jedności, głębokiej zażyłości, która następuje w momencie osobistego z Nim spotkania, dokonując w człowieku wewnętrznej przemiany. Szczególnym sposobem tego poszukiwania jest zgłębianie słowa Bożego, rozmowa z Bogiem aż po kontemplację, udział w liturgii, przyjmowanie sakramentów, jednoznaczna postawa moralna wynikająca z nowego życia w Jezusie Chrystusie⁵. Od nauczyciela religii i katechety, któremu

---

² Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (20.06.2001). Kraków 2001 (155).

³ Zob. A. POTOCKI. *Katecheta – nauczyciel religii*. W: *Postawy katechetów*. Red. M. Majewski. Kraków 1996 s. 30; J. SZPET, D. JACKOWIAK. *Lekcje religii szkolą wiary*. Poznań 1996 s. 66-72; *(Bez)radność wychowania...?*. Red. Z. Marek, M. Madej-Babula. Kraków 2007; *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością*. Red. A. Rynio. Lublin 2007; J. STALA, E. OSEWSKA. *Anders erziehen in Polen. Der Erziehungs- und Bildungsbegriff im Kontext eines sich ständig verändernden Europas des XXI. Jahrhunderts*. Tarnów 2009; *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*. Red. J. Stala. Kraków 2002; *Dzisiejszy katechizowany. Stan aktualny i wyzwania*. Red. J. Stala. Kraków 2002; *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*. Red. J. Stala. Kielce 2004; J. STALA. *Znaczenie dojrzałości ludzkiej w kształtowaniu osobowości katechety*. W: *Wielopłaszczyznowe wsparcie człowieka we współczesnej pedagogii. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Biskupowi Antoniemu Długoszowi*. Red. N. Pikuła. Kraków 2011 s. 419-429.

⁴ Zob. JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska Christifideles laici* (30.12.1988) (dalej skrót: ChL). „L'Osservatore Romano” 9:1988 nr 12 s. 9-24 (60).

⁵ „Jest to więc odkrywanie w Osobie Chrystusa całego odwiecznego planu Bożego, który w Niej się wypełnił. Jest to dążenie do zrozumienia znaczenia czynów i słów Chrystusa, oraz znaków dokonanych przez Niego, ponieważ zawierają one w sobie, a zarazem ukazują, Jego Tajemnicę. W tym znaczeniu ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem Chrystusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości. Bo tylko On sam może prowadzić do miłości Ojca w Duchu Świętym i do uczestnictwa w życiu Trójcy Świętej”. JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska Catechesi tradende* (16.10.1979) (dalej skrót: CT).

powierzono zadanie wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego⁶, dzieło to wymaga „intensywnego życia sakramentalnego i duchowego, praktyki modlitwy, głębokiego zrozumienia wzniosłości chrześcijańskiego orędzia i jego skuteczności w przemianie życia, gorliwej miłości, pokory, roztropności, które pozwalają na owocne działanie Ducha Świętego w osobach katechizowanych”⁷.

Dlatego słuszne wydaje się podjęcie w niniejszym artykule zagadnienia troski o być nauczyciela religii i katechety, czyli spojrzenie w kierunku jego formacji duchowej. Zostanie przybliżony zakres formacji duchowej nauczyciela religii i katechety, a w nim życie modlitewne, liturgiczno-sakramentalne i moralne. Te podstawowe komponenty życia duchowego nauczyciela religii i katechety będą tematem refleksji podjętej w niniejszym artykule.

1. MODLITWA

Dla chrześcijanina modlitwa jest niezwykle ważna⁸, dlatego tym bardziej ma istotne znaczenie w prawidłowym funkcjonowaniu nauczyciela religii i katechety, który również winien pamiętać, że modlitwy trzeba się uczyć, wciąż na nowo niejako przyswajając sobie tę sztukę od samego boskiego Mistrza, jak pierwsi uczniowie: „Panie, naucz nas się modlić” (Łk 11,1). W modlitwie doświadczają się tego dialogu z Jezusem Chrystusem, dzięki któremu stajemy się Jego przyjaciółmi. Trwanie z Jezusem Chrystusem na modlitwie jest istotą życia chrześcijańskiego, a jednocześnie warunkiem wszelkiego autentycznego życia duszpasterskiego. Sprawcą modlitwy jest Duch Święty, ona też otwiera nas – przez Chrystusa i w Chrystusie – na kontemplację

W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1: 1979-1995. Kraków 2006 s. 9-87 (6).

⁶ „Specyficzną cechą katechezy, różniącej się od pierwszego głoszenia Ewangelii, która prowadzi do nawrócenia, jest dążenie do podwójnego celu: doprowadzić do dojrzałości wiarę już zrodzoną w duszy i ukształtować prawdziwego ucznia Chrystusa przez pogłębione i bardziej uporządkowane poznanie Osoby i nauki Chrystusa naszego Pana”. CT 19.

⁷ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA. *Ogólna instrukcja katechetyczna Ad normam decreti* (11.04.1971). „Acta Apostolicae Sedis” 64:1972 s. 97-176 (114).

⁸ Zob. JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska Ecclesia in Europa* (dalej skrót: EinE). „L'Osservatore Romano” 24:2003 nr 7-8 s. 4-39 (78).

oblicza Ojca. Uczyć się tej trynitarniej logiki chrześcijańskiej modlitwy, przeżywać ją w pełni w liturgii i w doświadczeniu osobistym, to cel żywego chrześcijaństwa⁹, a jednocześnie szczególne zadanie oraz przywilej tego, który ma je krzewić wśród innych¹⁰.

Wychowawca, który doświadcza kontemplacji Boga, zostaje przemieniony światłością Jego oblicza i wówczas promienieje wewnętrznym światłem, które go przenika. Ono sprawia, że ludzie, do których jest posłany, rozpoznają w jego czynach działanie Boga¹¹. Nauczyciel religii i katecheta winien zatem być człowiekiem modlitwy i przeżywać głęboko swoje spotkanie z Bogiem, by do takiego spotkania prowadzić swoich uczniów. Jego modlitwa, pełna skupienia i szacunku, będzie uświadamiała katechizowanym, że modlitwa jest dialogiem z Bogiem godnym najwyższej czci i uwielbienia. Autentyczny dialog modlitewny wypływa z całego życia, bo modlitwa pozostaje w ścisłym związku z postępowaniem człowieka. Jeśli nauczycielowi religii i katechecie towarzyszy stale świadomość obecności Boga, wtedy jego życie staje się ustawiczną modlitwą. Taka ustawiczna modlitwa dokonuje wewnętrznej przemiany, bowiem zjednoczenie z żywym Bogiem nie może pozostać bez wpływu na cały styl życia i katechizowania. Wierność modlitwie sprawia, że przemiana obejmuje wszystkie sfery człowieka: jego myślenie, motywacje, uczucia i wolę¹².

Najlepszym sposobem formacji modlitewnej jest jak najściślejsze połączenie modlitwy osobistej z modlitwą liturgiczną. Wprawdzie relacja człowieka z Bogiem ma charakter całkowicie osobisty, to jednak ta relacja winna posiadać wymiar wspólnotowy, kościelny. Chrześcijanin nadaje swej modlitwie charakter wspólnotowy, włączając się w modlitwę Kościoła, która wyraża się w trzech głównych czynnościach liturgicznych:

---

⁹ Zob. TENŻE. *List apostolski Novo millennio ineunte* (6.01.2001) (dalej skrót: NMI). „L'Osservatore Romano” 22:2001 nr 2 s. 4-23 (32).

¹⁰ Zob. K. DYRDA. *Modlitewna formacja katechetów*. Tarnów 2008; S. KULPACZYŃSKI. *Katechetyczna dydaktyka modlitwy*. Lublin 1989; TENŻE. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów*. Lublin 2009.

¹¹ Zob. E. ORZECOWSKA. *Glina w rękę Garnarczara (Jr 18,6), wychowawca w rękę Boga*. „Katecheta” 46:2002 nr 1 s. 45.

¹² Zob. C.M. SONDEJ. *Katecheta – pedagog na wzór Jezusa Chrystusa*. W: *Dzisiejszy katecheta*. s. 119-120.

- w sprawowaniu Mszy Świętej, w której Jezus Chrystus uobecnia swoją Ofiarę i zlewa na wierzących zdroje zbawczych łask. Eucharystia jest źródłem modlitwy i najbardziej wzniosłych doświadczeń mistycznych;
- w szafowaniu sakramentów, dzięki którym wierni otrzymują łaski związane z każdym z tych sakramentów;
- w sprawowaniu liturgii godzin, w której Kościół złączony z Chrystusem modli się nieustannie¹³.

2. LITURGIA I SAKRAMENTY

W życiu nauczyciela religii i katechety liturgia winna zajmować ważne miejsce, gdyż „liturgia, przez którą – szczególnie w boskiej Ofierze Eucharystycznej – dokonuje się dzieło naszego Odkupienia, w najwyższym stopniu przyczynia się do tego, aby wierni życiem swoim wyrażali oraz ujawniali innym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła. Jest on bowiem ludzki i jednocześnie boski, widzialny i wyposażony w dobra niewidzialne, żarliwy w działaniu i oddany kontemplacji, obecny w świecie, a jednak pielgrzymujący. Wszystkie te właściwości posiada w taki mianowicie sposób, że to co ludzkie, jest podporządkowane Bożemu i skierowane do Bożego, widzialne do niewidzialnego, życie czynne do kontemplacji, a to, co doczesne – do miasta przyszłego, którego szukamy. Skoro przeto liturgia codziennie z tych, którzy należą do Kościoła, buduje przybytek święty w Panu, mieszkanie Boże w Duchu, na miarę pełnego wzrostu dojrzałości Chrystusowej – równocześnie w przedziwny sposób umacnia ich siły do głoszenia Chrystusa”¹⁴. Wychowanie liturgiczne to jedno z zasadniczych zadań nauczyciela religii i katechety (DOK 86-87) i nie zostanie ono zrealizowane, jeżeli najpierw sam nauczyciel religii i katecheta nie będzie przeniknięty duchem i mocą liturgii oraz nie stanie się jej nauczycielem. Dlatego niezwykle istotne

---

¹³ Zob. J.W. GOGOLA. *Teologia komunii z Bogiem*. Kraków 2001 s. 304-305.

¹⁴ SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium* (4.12.1963) (dalej skrót: KL). W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań 2002 s. 48-78 (2).

jest zapewnienie odpowiedniego wyrobienia liturgicznego (KL 14)¹⁵. W życiu duchowym każdego nauczyciela religii i katechety konieczna jest więc stała odnowa i ciągle poszukiwanie autentycznego sensu liturgii. Prawdziwa odnowa polega na coraz lepszym uświadamianiu sobie znaczenia tajemnicy, tak by liturgia stała się momentem komunii z wielkim i świętym misterium Trójcy Świętej. Liturgia to moment spotkania z Bogiem i otwarcia się na Jego dary (EinE 72).

Kościół pielgrzymujący w czasie uobecnia dzieło zbawienia poprzez cykl roku liturgicznego, który osiąga swój szczyt w święcie Paschy, a wyraża w sposób szczególny każdego tygodnia podczas świętowania niedzieli. Nauczyciel religii i katecheta winien starać się o to, aby włączony w tajemnicę łaski przeżywał poszczególne okresy roku liturgicznego z głęboką wiarą oraz wykorzystywał je do pogłębienia swego zjednoczenia z Bogiem (KL 102). Głębokie przeżywanie roku liturgicznego pozwoli nauczycielowi religii i katechecie z łatwością wplatać w prowadzone lekcje religii treści, które niosą ze sobą poszczególne okresy roku liturgicznego. Podczas lekcji religii i katechezy dokonuje się przecież przygotowanie do przeżywania liturgicznych obchodów, a także – na ile jest to możliwe – przeżywanie tych obchodów w ramach liturgii realizowanej podczas lekcji religii i katechezy¹⁶.

Najwspanialszym źródłem życia duchowego są sakramenty, które mają olbrzymi wpływ na jego dynamiczny aspekt, posiadają wewnętrzny dynamizm, a łaska właściwa danemu sakramentowi pobudza do działania na całej drodze życia¹⁷. Wszystkie sakramenty są ściśle ze sobą powiązane. Każdy z nich ma związek z chrztem świętym i jego działanie zmierza ku pełni eucharystycznej¹⁸. To, że chrześcijanin prowadzi życie sakramentalne ożywione powszechnym kapłaństwem wiernych oznacza, że pragnie, aby Bóg w nim działał dla osiągnięcia

---

¹⁵ Zob. J. STALA, E. OSEWSKA. *Wyzwania ponowoczesności wobec katechezy i liturgii*. W: *Współczesna katecheza liturgiczna. Liturgia w katechezie i szkolnym nauczaniu religii*. Red. A. Offmański. Szczecin 2010 s. 195-208.

¹⁶ Zob. S. LECH. *Wymiar liturgiczny*. W: *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. M. Majewski. Kraków 1991 s. 68.

¹⁷ Zob. H. SŁOTWIŃSKA, W. GŁOWA. *Przepowiadanie o sakramentach w katechezie i w homilii*. Lublin – Przemyśl 2001.

¹⁸ Zob. GOGOLA. *Teologia komunii z Bogiem*. s. 340; *Eucharystia w nauczaniu Jana Pawła II*. Red. J. Żukowicz. Kraków 1987.

pełni Chrystusowej w Duchu Świętym. Bóg dosięga człowieka nie tylko przez wydarzenia i łaski wewnętrzne, ale z jeszcze większą mocą i pełnią działa w nim poprzez sakramenty. One nadają jego życiu styl sakramentalny¹⁹, a życie sakramentalne jest sprawdzianem umacniania wiary. Chodzi przy tym nie tyle o samą częstotliwość korzystania z sakramentów, ile o intensywność ich przeżywania. Bez widzialnych znaków łączności z Jezusem Chrystusem medytacja słowa, a także nauczanie religii i katecheza mogą okazać się czystym intelektualizowaniem. Gdy zaś przygotowanie do sakramentów nie jest pogłębione, wówczas może sprowadzić się do rytualizmu. Jeśli więc nauczyciel religii i katecheta sam ma wzrastać w wierze i prowadzić do tego swych wychowanków, jego duchowość musi posiadać pogłębiony rys sakramentalny²⁰.

Nieco więcej uwagi należy poświęcić dwóm sakramentom, z których każdy chrześcijanin, a tym bardziej nauczyciel religii i katecheta, powinien korzystać często i przez całe życie: Eucharystii oraz sakramentowi pokuty i pojednania²¹. Kult eucharystyczny jest ośrodkiem i celem całego życia sakramentalnego²² i stanowi duszę całego życia chrześcijańskiego. Jeśli bowiem życie chrześcijańskie wyraża się w spełnianiu przykazania miłości Boga i bliźniego, to miłość ta znajduje swoje źródło właśnie w tym sakramencie, nazywanym sakramentem miłości. Eucharystia oznacza tę miłość, którą przypomina, uobecnia i urzeczywistnia zarazem. Ilekroć świadomie w niej uczestniczymy, nie tylko poznajemy miłość, ale i sami zaczynamy miłować. Wkraczamy na drogę miłości i na tej drodze czynimy postępy. Miłość, która rodzi się w nas z Eucharystii, dzięki Eucharystii też w nas się rozwija, gruntuje i umacnia. Kult eucharystyczny jest więc wyrazem tej miłości, która stanowi najistotniejszą właściwość powołania chrześcijańskiego i katechetycznego, równocześnie wypływa z miłości i jej służy. Żywym jego owocem jest doskonałość obrazu Boga, jaki w sobie nosimy, a jaki ukazał nam Jezus Chrystus. Stając się w ten sposób

---

¹⁹ Zob. JAN PAWEŁ II. *List apostolski Dominicae Cenae*. W: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1. Kraków 1997 (7).

²⁰ Zob. A. NOWAK. *Osobowość sakramentalna*. Lublin 1992 s. 31.

²¹ Zob. *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie. Problemy i wyzwania*. Red. J. STALA. Kielce 2007.

²² Zob. SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Dekret o misyjnej działalności Kościoła Ad gentes divinitus* (7.12.1965). W: *Sobór Watykański II*. s. 433-471 (9).

czcicielami Ojca w Duchu i w prawdzie, dojrzewamy do coraz pełniejszej jedności z Jezusem Chrystusem²³.

Każdy krok ku świętości, każde działanie podjęte dla realizacji misji Kościoła, każda realizacja programów duszpasterskich winny czerpać potrzebną siłę z tajemnicy eucharystycznej i ku niej się kierować jako do szczytu. W Eucharystii mamy Jezusa Chrystusa, Jego odkupieńczą Ofiarę, Jego zmartwychwstanie, mamy dar Ducha Świętego, adorację, posłuszeństwo i umiłowanie Ojca²⁴. Ponadto prawdziwa cześć dla Eucharystii staje się szkołą czynnej miłości bliźniego. Eucharystia nas do tej miłości wychowuje w sposób najgłębszy, ukazując, jaką wartość ma w oczach Bożych każdy człowiek, skoro każdemu w taki sam sposób Chrystus daje siebie samego pod postaciami chleba i wina²⁵. Z istoty swej Eucharystia uzdalnia człowieka do przezwycięzania miłości własnej i wychodzenia z ciasnego kręgu osobistych potrzeb i pragnień. Przeżywana w duchu kontemplacji napędza go odwagą do stawiania czoła wszelkiemu złu, aby je zwyciężać siłą dobra. Uzdalnia do dawania świadectwa Jezusowi Chrystusowi – jedyniej Prawdzie, w celu budowania w świecie cywilizacji miłości. Z Eucharystią nie może być porównane żadne ćwiczenie duchowe ani praktyka religijna, dlatego całe życie wewnętrzne nauczyciela religii i katechety powinno być budowane wokół niej.

Kiedy człowiek uświadamia sobie, kim jest Ten, którego ma przyjmować w Komunii eucharystycznej, rodzi się w nim niejako spontaniczne poczucie niegodności, żal za grzechy i potrzeba wewnętrznego oczyszczenia. Zawsze trzeba czuć, aby spotkanie z Jezusem Chrystusem nie stało się czymś zwyczajnym, aby nie przyjmować Go niegodnie, w stanie grzechu. Praktykowanie cnoty pokuty oraz sakrament pokuty i pojednania są nieodzowne, aby podtrzymywać w sobie i stale pogłębiać ducha czci należnej samemu Bogu i jego Miłości²⁶. W trosce o nieustanne dążenie do nawrócenia i do niezbędnego oczyszczenia nauczyciel religii i katecheta powinien często z wiarą oraz otwartym i wdzięcznym sercem przystępować do sakramentu pokuty

---

²³ Zob. JAN PAWEŁ II. *List apostolski Dominicae Cenaе*. (5).

²⁴ Zob. TENŻE. *Encyklika Ecclesia de Eucharistia* (17.04.2003). „L'Osservatore Romano” 24:2003 nr 5 s. 4-24 (60).

²⁵ Zob. TENŻE. *List apostolski Dominicae Cenaе*. (6).

²⁶ *Tamże*. 7.

i pojednania, który jest zwyczajnym sposobem otrzymania przebaczenia i odpuszczenia grzechów popełnionych po chrzcie. Odpowiednie przygotowanie bezpośrednie, wytrwała i systematyczna praca nad sobą oraz codzienny rachunek sumienia umożliwiają owocne korzystanie z tego sakramentu, w którym dokonuje się wewnętrzna przemiana. W sakramencie pokuty i pojednania należy odkrywać Jezusa Chrystusa jako Tego, w którym Bóg ukazuje nam swoje miłosierne serce i w pełni jedna nas ze sobą (NMI 37). „Pełne i owocne przeżywanie Sakramentu Pokuty wymaga pogłębianej wciąż troski o właściwą formację sumienia, poczucia grzechu, właściwego pojęcia skruchy. Wymaga też przekonania, że pokuta jest ściśle połączona z pojednaniem, co dokonuje się jedynie przez nawrócenie, które owocuje w życiu przez uczynki pokutne”²⁷. W procesie formacji konieczne jest uświadamianie i przypomnianie zasadniczych wymiarów tego wielkiego sakramentu, opartych na zasadach wiary podanych przez Kościół w *Katechizmie Kościoła katolickiego*, a w sposób szczegółowy w adhortacji *Reconciliatio et paenitentia*.

3. MORALNOŚĆ

Pogłębione życie duchowe przynosi owoce w postaci jakości zobowiązań moralnych, które człowiek przyjmuje, ukazując wiarę wcieloną w życie oraz starając się kształtować postawy specyficzne dla życia zgodnego z wiarą. Przypominał o tym Ojciec Święty Jan Paweł II w encyklice *Veritatis splendor*: „Wiara posiada również wymiar moralny: jest źródłem zgodnego z nią życiowego zaangażowania i zarazem takiego zaangażowania się domaga. Obejmuje i wydoskonala przyjęcie i zachowanie Bożych przykazań (...). Poprzez życie moralne wiara staje się «wyznaniem», nie tylko wobec Boga, ale także przed ludźmi: staje się świadectwem... Uczynki te to przede wszystkim uczynki miłosierdzia, uczynki prawdziwej wolności, która objawia się i realizuje poprzez dar z samego siebie – aż po całkowity dar z samego siebie, jaki złożył Jezus, gdy na krzyżu «umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie». Świadectwo Chrystusa jest źródłem, wzorem

---

²⁷ JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska Reconciliatio et paenitentia* (2.12.1984). W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. s. 254-347 (4).

i mocą świadectwa, jakie składa uczeń, powołany, by iść tą samą drogą: «Jeśli kto chce iść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech co dnia bierze krzyż swój i niech Mnie naśladuje». Zgodnie z wymogami ewangelicznego radykalizmu miłość może doprowadzić wierzącego aż do najwyższego świadectwa męczeństwa²⁸. Tego właśnie domaga się posłannictwo nauczyciela religii i katechety. Tylko taki nauczyciel religii i katecheta, którego słowa pokrywają się z jednoznacznością postawą moralną, może zyskać uznanie wśród katechizowanych. Natomiast brak takiej postawy nieuchronnie prowadzi do kryzysu jego autorytetu²⁹.

W integracji postawy teologicznej z moralną istotne znaczenie ma prawidłowo ukształtowane sumienie chrześcijańskie, dlatego dla tej sprawy nie może zabraknąć miejsca w formacji nauczyciela religii i katechety³⁰. Sumienie wzywa zawsze do miłości i czynienia dobra, a unikania zła oraz formułowania swoich sądów, kierując się rozumem, zgodnie z prawdziwym dobrem, którego pragnie mądrość Boża,

---

²⁸ TENŻE. *Encyklika Veritatis splendor* (6.08.1993) (dalej skrót: VS). „L'Osservatore Romano” 14:1993 nr 10 s. 4-47 (89).

²⁹ Zob. Z. MAREK. *Podstawy wychowania moralnego*. Kraków 2005; J. MARIANŃSKI. *Kryzys moralny czy transformacja wartości? Studium socjologiczne*. Lublin 2001; TENŻE. *Między sekularyzacją i ewangelizacją*. Lublin 2003; W. RZEPA. *Odpowiedzialność moralna w kontekście ludzkiej wolności*. Lublin 2009.

³⁰ „W głębi sumienia człowiek odkrywa prawo, którego sam sobie nie nakłada, lecz któremu winien być posłuszny i którego głos wzywający go zawsze tam, gdzie potrzeba, do miłowania i czynienia dobra a unikania zła, rozbrzmiewa w sercu: czyń to, tamtego unikaj. Człowiek bowiem ma w swym sercu wypisane przez Boga prawo, wobec którego posłuszeństwo stanowi o jego godności i wobec którego będzie sądzony. Sumienie jest najtajniejszym ośrodkiem i sanktuarium człowieka, gdzie przebywa on sam z Bogiem, którego głos w jego wnętrzu rozbrzmiewa. Przez sumienie dziwnym sposobem staje się wiadome to prawo, które wypełnia się miłowaniem Boga i bliźniego. Przez wierność sumieniu chrześcijanie łączą się z resztą ludzi w poszukiwaniu prawdy i rozwiązywaniu w prawdzie tylu problemów moralnych, które narzucają się tak w życiu jednostek, jak i we współzyciu społecznym. Im bardziej więc bierze górę prawe sumienie, tym więcej osoby i grupy ludzkie unikają ślepej samowoli i starają się dostosować do obiektywnych norm moralności. Często jednak zdarza się, że sumienie błądzi na skutek niepokonalnej niewiedzy, ale nie traci przez to swojej godności. Nie można jednak tego powiedzieć w wypadku, gdy człowiek niewiele dba o poszukiwanie prawdy i dobra, a sumienie z nawyku do grzechu powoli ulega niemal zaślepieniu”. SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965). W: *Sobór Watykański II*. s. 526-606 (16).

czyli sumienie³¹. Jednym z celów formacji jest ukształtowanie sumienia zdrowego, które jest czujne i delikatne, reaguje szybko, osądza pewnie i trafnie, a drogę działania ukazuje sprawnie i zdecydowanie³². Formacja sumienia powinna prowadzić nauczyciela religii i katechetę do zdobywania i praktykowania cnót potrzebnych w realizacji swego powołania, chronienia oraz uwalniania od strachu, egoizmu i pychy, fałszywego poczucia winy i dążeń do upodobania w sobie, zapewniania wolności i prowadzenia do pokoju serca (KKK 1784). W formowaniu sumienia nauczyciela religii i katechety niezastąpioną rolę odgrywa słowo Boże, które ma być światłem na jego drodze. Powinien on badać swoje sumienie, wpatrując się w krzyż Pana, być otwartym na dary Ducha Świętego, czerpać ze świadectwa lub rad innych ludzi i pewnego nauczania Kościoła (KKK 1785).

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na moralny problem przynależności nauczyciela religii i katechety do związków zawodowych i kwestie związane z postawą w życiu politycznym. Papież Jan Paweł II w przemówieniu wygłoszonym w Międzynarodowej Organizacji Pracy powiedział: „Prawo do swobodnego zrzeszania się jest podstawowym prawem tych wszystkich, którzy są związani ze światem pracy i stanowią wspólnotę pracy”³³. Nie jest jednak rzeczą obojętną, do jakiego związku zawodowego się przynależy. Swoboda zrzeszania się zakłada pełną odpowiedzialność za ład moralny w społeczeństwie. Toteż, jeśli nauczyciel religii i katecheta należy do związku, organizacji, partii, stowarzyszenia, które w swoich założeniach sprzeciwiają się wartościom moralnym, czyni w ten sposób z siebie osobę nieautentyczną i niewiarygodną z punktu widzenia jego misji głoszenia Dobrej Nowiny³⁴. Prawidłowo ukształtowane sumienie nie pozwoli też nikomu popierać w głosowaniu programu politycznego czy pojedynczej ustawy, w których podstawowe treści wiary i moralności są odrzucane lub łamane. Dla tradycji chrześcijańskiej u źródeł aktywności politycznej znajduje się Bóg jako twórca natury ludzkiej i jej podstawowych dążeń. Do Niego nauczyciel religii i kateche-

³¹ Zob. *Katechizm Kościoła katolickiego* (dalej skrót: KKK). Poznań 2002 (1783).

³² Zob. S. OLEJNIK. *Teologia moralna fundamentalna*. Włocławek 1998 s. 253.

³³ JAN PAWEŁ II. *Przemówienie w Międzynarodowej Organizacji Pracy*. „L'Osservatore Romano” 3:1982 nr 7-8 s. 3.

³⁴ Zob. T. PANUŚ. *Czy katecheta może należeć do związków zawodowych?*. „Katecheta” 45:2001 nr 4 s. 58.

ta winien się zawsze odwoływać, aby mieć pewność, że jego uczestnictwo na rzecz społeczności nosi na sobie znamię nienagannej odpowiedzialności za sprawy doczesnego życia³⁵. Nauczyciel religii i katecheta winien pamiętać, że jego działalność polityczna musi być ściśle związana z duchem służby, który decyduje o jej moralnej wartości, pobudzając do przezwyciężania takich pokus, jak nieuczciwość, kłamstwo, wykorzystywanie dóbr publicznych do wzbogacania niewielkiej grupy osób lub w celu zdobywania poparcia (ChL 42).

Nauczyciel religii i katecheta poprzez swoją aktywność zawodową może, a nawet powinien, wprowadzać do społeczeństwa wartości chrześcijańskie, a przez to czynić je bardziej sprawiedliwym i ludzkim. Konkretnie czyny chrześcijanina, świadectwo pracy i działania na rzecz postępu moralnego i społecznego mogą przyczyniać się do zwycięstwa najwyższych wartości: sprawiedliwości, solidarności i pokoju³⁶.

Współczesny relatywizm doktrynalny i moralny nie sprzyja nauczycielowi religii i katechecie oraz jego służbie w Kościele. Jest mu niezwykle trudno stać na straży wartości, praw, przykazań, moralności płynącej z Kazania na Górze z wymogiem miłości nieprzyjaciół, koniecznością przebaczenia, podejmowania ciężaru krzyża, zdolności do ofiary z życia. Szkolne lekcje religii i parafialne katechezy dają jednak okazję spotkania z Ewangelią, ze świadkami wiary, jakimi są głęboko wierzący nauczyciele religii i katecheci. Tylko spotkania z takimi nauczycielami religii i katechetami mają szansę spowodować, że katechizowani zapragną iść z Jezusem Chrystusem i w duchu jego Ewangelii dokonywać właściwych wyborów. W tej sytuacji koniecznością wydaje się dopowiedzenie, że człowiek nie potrafi o własnych siłach naśladować i przeżywać miłości Jezusa Chrystusa – zasadniczej postawy chrześcijańskiej moralności. Staje się zdolny do takiej miłości jedynie mocą udzielonego mu daru³⁷. Darem Jezusa Chrystusa jest

---

³⁵ Zob. J.M. AUBERT. *Jak żyć po chrześcijańsku w XX wieku?*. Warszawa 1986 s. 354-358.

³⁶ Zob. J. MARIANŃSKI. *Kościół a współczesne problemy społeczno-moralne. Kwestie wybrane*. Lublin 1992 s. 46-48.

³⁷ „Człowiek nie potrafi o własnych siłach naśladować i przeżywać miłości Chrystusa. Staje się «zdolny do takiej miłości jedynie mocą udzielonego mu daru». Pan Jezus, tak jak przyjmuje miłość swego Ojca, podobnie sam udziela jej darmo swoim uczniom: «Jak Mnie umiłował Ojciec, tak i Ja was umiłowałem. Wytrwajcie w miłości Mojej». «Darem Chrystusa jest Jego Duch», którego pierwszy owoc to miłość:

jego Duch, którego pierwszym owocem jest miłość. Miłości i życia zgodnego z Ewangelią nie można podejmować przede wszystkim w kategoriach nakazu, ponieważ ich wymogi przekraczają ludzkie siły, stają się one możliwe jedynie jako owoc daru ofiarowanego przez Boga, który uzdrawia i przemienia swoją łaską serce człowieka (VS 22-23). „Odsłania się w ten sposób autentyczna i pierwotna postać przykazania miłości, a także doskonałości, ku której ono zmierza: chodzi o możliwość, którą otwiera człowiekowi jedynie łaska, dar Boga, Jego miłość. Z drugiej strony to właśnie świadomość otrzymania daru, posiadania w Jezusie Chrystusie miłości Bożej, rodzi i ustawicznie podtrzymuje świadomą odpowiedź miłości ku Bogu i ku braciom, o której z naciskiem przypomina Apostoł Jan w swoim Pierwszym Liście: «Umiłowani, miłujmy się wzajemnie, ponieważ miłość jest z Boga, a każdy kto miłuje, narodził się z Boga i zna Boga. Kto nie miłuje nie zna Boga, bo Bóg jest miłością... Umiłowani jeśli Bóg tak nas umiłowiał, to i my winniśmy się wzajemnie miłość... My miłowaliśmy Boga, ponieważ Bóg sam pierwszy nas umiłowiał»” (VS 24).

Nauczyciel religii i katecheta winien zatem być „niewysychającym” źródłem wiary, które da pić poszukującym czy zagubionym w życiu uczniom. Staje się on takim źródłem przede wszystkim dzięki modlitwie, bogatemu życiu sakramentalnemu oraz zawsze jednoznacznej postawie moralnej. Nauczyciel religii i katecheta powinien także nieustannie pamiętać, że Jezus Chrystus swoim świadkom nigdy nie dawał obietnic o łatwym życiu w Jego służbie, lecz przewinie. Jednocześnie zapewniał o nieustającej opiece, ale i zapowiadał przesładowania, niezrozumienie, krytykę. Aby umieć żyć w takiej rzeczywistości, trzeba reprezentować wysoki poziom życia duchowego, który osiąga się przez cały czas ziemskiego podróżowania.

«Miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany». Św. Augustyn zapytuje: «Czy to miłość sprawia, że przestrzegamy przykazań, czy też raczej ich przestrzeganie rodzi miłość?» I odpowiada: «Któż może mieć wątpliwości, że to miłość poprzedza zachowywanie przykazań? Kto bowiem nie miłuje, pozbawiony jest motywacji dla ich przestrzegania»”. VS 22.

DIE SORGE, EIN RELIGIONSLEHRER UND KATECHET ZU SEIN
IM BLICK AUF DIE GEISTLICHE BILDUNG

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Suche nach Jesus kann in besonderer Weise durch die Vertiefung in das Wort Gottes, das Gespräch mit Gott bis hin zur Kontemplation, die Teilnahme an der Liturgie, den Empfang der Sakramente und eine eindeutige moralische Haltung erfolgen, die aus dem neuen Leben in Christus hervorgeht. Von einem Religionslehrer und Katecheten, dem die Aufgabe anvertraut ist, die Gläubigen in die Fülle des christlichen Lebens einzuführen, verlangt eben dieses Wirken eine so gestaltete Suche nach Jesus. Im vorliegenden Artikel wurde die Frage nach der Sorge aufgegriffen, ein Religionslehrer und Katechet zu sein, das heißt den Blick auf die geistliche Bildung des Religionslehrers und Katecheten zu richten. Dabei wurde auf grundlegende Komponenten des geistlichen Lebens des Religionslehrers und Katecheten eingegangen, also auf den Bereich der geistlichen Bildung des Religionslehrers und Katecheten, darunter sein Gebetsleben sowie sein liturgisch-sakramentales und sein moralisches Leben.

Słowa kluczowe: katecheta, nauczyciel religii, formacja duchowa.

Key words: catechist, religious teacher, spirituals formation.